

Гавриш Оксана Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Зоргач Альона Миколаївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Havrysh Oksana, PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5756-0880>

Zorhach Alona, PhD in Economics, Senior Lecturer, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-4132-1110>

ВПЛИВ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Гавриш О. М., Зоргач А. М. Вплив диджиталізації на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 285 – 290.

Havrysh O., Zorhach A. Impact of digitalization on the efficiency of agricultural enterprises. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 3, pp. 285 – 290.

*У статті розкрито сутність та значення диджиталізації. Встановлено, що до переліку найбільш перспективних диджитал-технологій за результатами світового економічного форуму у Давосі належать: штучний інтелект, мобільні, біометричні та хмарні технології, віртуалізація, блокчейн, доповнена реальність, адитивні технології (3D-друк). Найбільш доцільною подією у сфері електронних комунікацій в Україні є прийняття Закону України «Про електронні комунікації». Встановлено, що на сучасному етапі розвитку України поступово формується потужна цифрова стратегія управління сільськогосподарськими підприємствами, заснована на використанні комп'ютерних технологій, геоінформаційних систем, управління бізнес-процесами виробництва, SMART-обладнання, логістики, маркетингу, що дозволить диференційовано та чітко розглядати технічні, технологічні та управлінські рішення. Розглянуто яким чином диджиталізація впливає на ефективність діяльності сільськогосподарських виробників та розроблено систему інформаційно-комунікативних технологій, яка сприяє забезпеченню процесу диджиталізації сільськогосподарських підприємств. Запропоновано поетапний алгоритм впровадження процесів диджиталізації в діяльність сільськогосподарських підприємств та механізм диджиталізації сільськогосподарських підприємств, який включає вектори розвитку й основні завдання, що постають перед підприємствами на шляху до диджиталізації їхньої діяльності з метою отримання конкурентних переваг та прибутковості у майбутньому.
Ключові слова: диджиталізація, ефективність, сільськогосподарське підприємство, диджитал-технології, електронні комунікації, прибуток, конкурентна перевага.*

*In the article the essence and meaning of digitization is revealed. It was established that the list of the most promising digital technologies according to the results of the World Economic Forum in Davos includes: artificial intelligence, mobile, biometric and cloud technologies, virtualization, blockchain, augmented reality, additive technologies (3D printing). The Concept of Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 noted the need for digitalization of agricultural enterprises, which depends on the competitiveness of agricultural producers. Digitization enables agricultural enterprises to share information, establish cooperation and peer review, compare their production with others, and develop informal information systems that can complement more formal information systems. The most long-awaited event in the field of electronic communications in Ukraine is the adoption of the Law of Ukraine «On Electronic Communications», which should ensure the dynamic development of the electronic communications market according to European standards and at the same time improve the quality of services in this area. established, that at the current stage of development of Ukraine, a powerful digital strategy for managing agricultural enterprises is gradually being formed, based on the use of computer technologies, geo-information systems, management of business processes of production, SMART equipment, logistics, marketing, which will allow differentiated and clear consideration of technical, technological and management decisions. It was considered how digitization affects the efficiency of agricultural producers, and a system of information and communication technologies was developed, which contributes to ensuring the process of digitization of agricultural enterprises. A step-by-step algorithm for the introduction of digitalization processes into the activities of agricultural enterprises and a mechanism of digitalization of agricultural enterprises are proposed.
Keywords: digitization, efficiency, agricultural enterprise, digital technologies, electronic communications, profit, competitive advantage.*

© Гавриш Оксана Миколаївна, Зоргач Альона Миколаївна, 2022

Вступ

Розвиток суспільства в сучасних умовах відбувається під впливом постійних змін, зокрема впровадження процесів диджиталізації. Диджиталізація є не лише основним напрямом трансформації суспільства, але й – прогресивною складовою у розвитку будь-яких підприємств. Значну роль на сьогоднішній день відіграє диджиталізація в діяльності сільськогосподарських підприємств, формуючи нові передумови та створюючи потенціал для їх розвитку на основі використання диджитал-технологій. Сучасна системи датчиків і пов'язана з ними аналітика надають сільськогосподарським виробникам кращу інформацію для прийняття своєчасних рішень, а швидкий розвиток Інтернету, хмарних обчислень, робототехніки та штучного інтелекту прискорює перехід до розумного землеробства, що сприяє підвищенню фінансової стійкості та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Питанням впливу диджиталізації на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств присвячено праці багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема: О. Артемевої, Б. Бертоне, Н. Горобець, О. Гусевої, П. Догерті, І. Застрожнікової, Т. Капелюшної, С. Коляденка, С. Легомінової, М. Нікрема, Г. Павлової, В. Пильнової, В. Рудакової, К. Савона, Д. Страриковської, С. Халатура, Д. Хомякової. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання впровадження процесів диджиталізації в діяльність сільськогосподарських підприємств.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою дослідження є розкриття сутності диджиталізації та визначення впливу диджиталізації на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сьогоднішній день вплив диджиталізації на діяльність сільськогосподарських підприємств має тенденцію, орієнтовану на пропозицію диджитал-послуг, використання соціальних мереж, цифрову грамотність та впровадження диджитал-технологій. Проте, не всі сільськогосподарські підприємства мають можливість переходу на диджитал-технології виробництва і, як наслідок, отримують значні збитки в результаті своєї діяльності та зниження попиту на їхню продукцію.

На думку Гусевої О. Ю. та Легомінової С. В., «диджиталізація – це глибинна трансформація, проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами» [5, с. 34].

Як зазначає Нікрем М., «диджиталізація – частина загального обсягу виробництва, створена різними цифровими ресурсами. Ці ресурси включають цифрові навички, цифрове обладнання (комплектуючі, програмне забезпечення та засоби зв'язку) і проміжні цифрові товари та послуги, що використовуються у виробництві. Такий підхід відображає сутність диджиталізації» [13].

Коляденко С. В. під диджиталізацією розуміє «спосіб приведення будь-якого різновиду інформації до цифрової форми» [8, с. 107].

У ході дослідження встановлено, що цифрова трансформація є більш ширшим поняттям, яке означає цифрове проникнення за тих умов, коли зміни мають системний характер, в той час як диджиталізація є більш вузьким поняттям, яке означає реорганізацію процесів за допомогою автоматизації та цифрової комунікації. Однак, у деяких словниках зазначено, що диджиталізація є спрощеною формою поняття «цифрова трансформація» [11, с. 107].

Як свідчать результати проведеного дослідження, у всьому світі на початку XXI століття стрімко зменшується частка традиційної економіки і, водночас, зростає частка цифрової. На світовому економічному форумі у Давосі в 2019 році було визначено перелік найбільш перспективних диджитал-технологій, серед яких: штучний інтелект, мобільні, біометричні та хмарні технології, віртуалізація, блокчейн, доповнена реальність, адитивні технології (3D-друк).

Згідно з даними світової статистики, 37% підприємств вже активно впроваджують у свою діяльність диджиталізацію, 45% – починають робити перші кроки, а 7% – вже є повністю диджиталізованими підприємствами. Серед українських підприємств показники є дещо нижчими, однак, і в Україні є успішні підприємства, які працюють на основі диджитал-технологій, впровадження яких сприяло до підвищення економічних показників діяльності підприємств [1, с. 175].

Дослідники PricewaterhouseCoopers зазначають, що збільшення рівня диджиталізації країни на 10% призводить до зростання ВВП на душу населення до 0,75% і помітному зниженню рівня безробіття, в той час як автори дослідження Digital Business Transformation зазначають, що

понад 50% глобального ВВП протягом найближчих 3-х років буде надходити саме від цифрових послуг, з посиленнями з допомогою «цифри» ринковими пропозиціями, виробництвом і кооперативними відносинами. Очікується, що цей підхід забезпечить ріст в кожній галузі, незалежно від того, мала вона раніше наявність диджитал-інструментів чи ні [1, с. 175].

Саме у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. зазначалося щодо необхідності диджиталізації сільськогосподарських підприємств, від якої залежить конкурентоспроможність агровиробників [6; 10]. Диджиталізація дає змогу сільськогосподарським підприємствам обмінюватися інформацією, налагоджувати співпрацю та експертну оцінку, порівнювати своє виробництво з іншими, а також розробляти неформальні інформаційні системи, які можуть доповнити більш формальні інформаційні системи.

Найбільш довгоочікуваною подією у сфері електронних комунікацій в Україні є прийняття Закону України «Про електронні комунікації» [9], який має забезпечити динамічний розвиток ринку електронних комунікацій за європейськими стандартами та водночас підвищити якість послуг у цій сфері.

На сучасному етапі розвитку України поступово формується потужна цифрова стратегія управління сільськогосподарськими підприємствами, заснована на використанні комп'ютерних технологій, геоінформаційних систем, управлінні бізнес-процесами виробництва, SMART-обладнання, логістики, маркетингу, що дозволить диференційовано та чітко розглядати технічні, технологічні та управлінські рішення [12]. Зокрема, диджиталізація сільського господарства дозволяє оновлювати ґрунтові карти, враховувати неоднорідність полів, досить точно розраховувати дози внесення пестицидів, добрив, кількість насіння відповідно до сорту чи гібриду на гектар посіву.

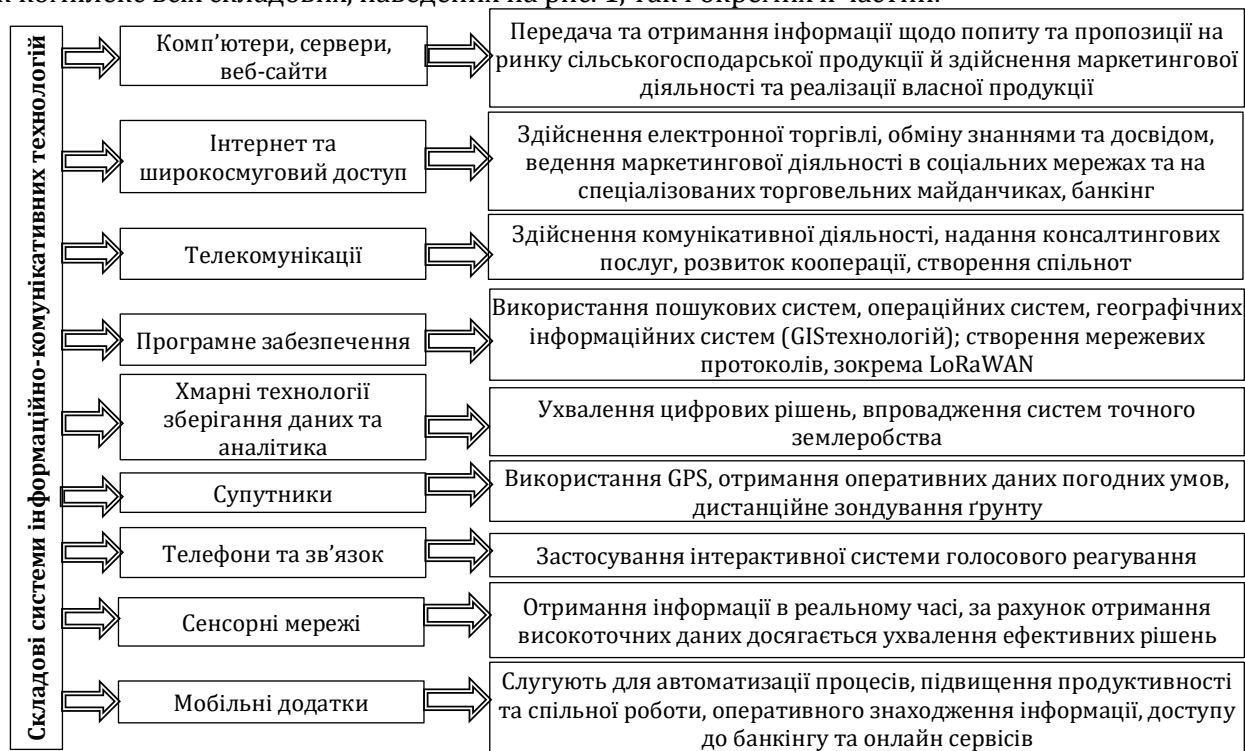
Використовуючи дані супутників, безпілотних літальних апаратів, датчиків та інших точних приладів, стає можливим проводити поглиблений моніторинг земельного фонду сільськогосподарських підприємств та якісний агрохімічний аналіз ґрунту й рослин. Таким чином, використовуючи агродрон, можна локально та точно в оптимальній кількості вносити рідкі фітозасоби, водорозчинні органічно-мінеральні добрива, гранульовані добрива, трихограму тощо. Водночас використання мікроавіації в сільськогосподарському виробництві дає такі переваги, як: швидке виявлення ділянок посівів сільськогосподарських культур, що відстають від вегетативного розвитку, своєчасне внесення гербіцидів, локальна обробка посівів, уражених сільськогосподарськими шкідниками та хворобами. Завдяки використанню сільськогосподарських дронів досягається економія в 20 разів на доставці та використанні води, економія часу за рахунок точкової обробки площ після дощу, а також обробка посівів проводиться на ділянках поля, куди неможливий доступ наземними обприскувачами.

Визначено, що управління земельним банком аграрних формувань здійснюється за допомогою таких програмних продуктів як: стан договорів оренди – FieldBI, комплексна хмарна он-лайн система відомостей про земельні масиви з функцією візуалізації інформації у вигляді карт та можливістю отримання звітів за різними фільтрами – Hromada.feodal.online, блочна онлайн система відомостей про земельні масиви, комплексне програмне рішення, що інтегрується з іншими програмними продуктами та враховує конкретні особливості аграрного підприємства – ProZemli, сервіс земельної аналітики та даних для управління та контролю земельного банку підприємства, громади або регіону – VkursiZemli, Vkursi Zemli Hromady, а також сервіс для банківського скорингу земельних ділянок – Vkursi Zemli Scoring, який дозволяє автоматично встановити відповідність різним параметрам ділянок щодо купівлі або використання землі як предмету застави [6]. Зокрема, агроцифрова платформа містить інформацію про власників та користувачів земельного банку, фактичну площу ділянок та їх структуру, питання земельних відносин щодо ризиків правопорушень та втрат податкових надходжень тощо.

Для дистанційного управління виробничими процесами в агробізнесі користується значним попитом фармменеджмент – AgroTop. Система штучного інтелекту дозволяє сільськогосподарським виробникам планувати та аналізувати сівозміни, виявляти проблемні зони та приймати ефективні рішення для підвищення врожайності сільськогосподарських культур. Низка сфер обслуговування, які надає цей цифровий продукт, включає: супутниковий моніторинг; агроскаутинг; облік полів, ділянок; ГІС; технологічні карти; автоматичні завдання відбору та розпізнавання окремих ділянок на полях; аналіз ґрунту. Крім того, фармменеджмент дозволяє керувати договірними угодами та виконувати автоматичний аналіз можливих відхилень у режимі реального часу.

Встановлено, що стратегічним центром модернізованої аграрної аналітики є функціонування Agrohub, в якому працює команда фахівців, експертів та консультантів з управління бізнес-процесами, що надають допомогу підприємцям в сфері агробенчмаркінгу, консалтингу AgroDueDil на підставі оновлень даних комплексної аналітики щодо дослідження агроринку [4; 7].

Впровадження процесів диджиталізації в діяльності сільськогосподарських підприємств базується на формуванні системи інформаційно-комунікативних технологій, яка може включати як комплекс всіх складових, наведених на рис. 1, так і окремих її частин.

Рис. 1. Система інформаційно-комунікативних технологій, яка сприяє забезпеченню процесу диджиталізації сільськогосподарських підприємств

Розроблено за: [3]

Запропонована система інформаційно-комунікаційних технологій має бути належним чином імплементована до загальної стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства, що забезпечить зростання виробництва сільськогосподарської продукції з одночасним покращенням її якісних характеристик, оскільки сприятиме зниженню витрат, що вплине на збільшення ефективності і рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Впровадження процесів диджиталізації в діяльність сільськогосподарських підприємств повинне складатися з поетапного алгоритму з метою отримання ефективності від їх впровадження та можливості коригування на будь-якому етапі реалізації процесів диджиталізації:

1. Роз'яснення співробітникам значення, мети та завдань впровадження процесів диджиталізації в діяльність підприємств.
2. Визначення сильних та слабких сторін запропонованих процесів диджиталізації.
3. Навчання співробітників роботі з цифровими технологіями щодо використання новітнього обладнання, техніки, програмного забезпечення тощо.
4. Здійснення аналізу за результатами отриманих даних.
5. Здійснення прогнозування діяльності підприємств на основі впровадження процесів диджиталізації, оцінка ризиків.
6. Прийняття управлінських рішень за результатами здійсненого аналізу, прогнозування та оцінки ризиків.
7. Реалізація процесів диджиталізації в діяльності підприємств.
8. Моніторинг та контроль за реалізацією процесів диджиталізації.
9. Оцінка ефективності впровадження процесів диджиталізації в діяльності сільськогосподарських підприємств.

На основі проведеного дослідження було визначено вектори розвитку процесів диджиталізації сільськогосподарських підприємств та основні завдання, які стоять перед підпри-

емствами на шляху до диджиталізації їхньої діяльності з метою отримання конкурентних переваг і прибутковості у майбутньому. Узагальнений механізм диджиталізації сільськогосподарських підприємств зображено на рис. 2.

Рис. 2. Механізм диджиталізації сільськогосподарських підприємств

Розроблено за: [1; 2; 3]

Таким чином, диджиталізація сільськогосподарських підприємств дає можливість використовувати технологію для перетворення точних даних у практичну інформацію, щоб стимулювати та підтримувати прийняття складних рішень у діяльності підприємств. Саме впровадження диджиталізації в діяльності сільськогосподарських підприємств перетворює перехід від узагальненого управління ресурсами до оптимізованого та індивідуального управління в режимі реального часу, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, диджиталізація – це сучасний етап розвитку суспільства та економіки, який супроводжується значним впровадженням диджитал-технологій у всі етапи життєвого циклу підприємства, що сприяє отриманню ним конкурентних переваг та прибутковості у майбутньому. Встановлено, що впровадження сучасних диджитал-технологій в діяльність сільськогосподарських підприємств допомагають якісно автоматизувати робочі процеси, при цьому підвищуючи ефективність виробництва. Запропоновано систему інформаційно-комунікативних технологій за допомогою якої здійснюватиметься впровадження процесів диджиталізації в діяльність сільськогосподарських підприємств, а також механізм диджиталізації сільськогосподарських підприємств. В сукупності запропоновані підходи дозволять забезпечити зростання виробництва сільськогосподарської продукції з одночасним покращенням її якісних характеристик, що вплине на підвищення ефективності та рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Список літератури

1. Артем'єва О. Діджиталізація як основний фактор розвитку кадрового потенціалу агросектору України. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем* : монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2021. С. 174–186.
2. Гавриш О. М., Пильнова В. П., Капелюшна Т. В., Лобань О. О. Інтернет-торгівля: особливості реалізації товару за допомогою інтернету. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2020. № 1(31). С. 122–130.

3. Горобець Н. М. Напрямки діджиталізації аграрного виробництва. *Economy, finance, law: current problems and development prospects* : collective monograph. Anisiia Tomanek OSVČ, 2020. P. 5–15.
4. Горобець Н. М., Хомякова Д. О., Стариковська Д. О. Перспективи використання цифрових технологій в діяльності аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/92.pdf (дата звернення: 27.08.2022).
5. Гусева О. Ю., Легомінова С. В. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 1(28). С. 33–39.
6. Діджиталізація освіти – вимога цифрової ери. Веб-сайт. URL: <https://zhatk.zt.ua/alluk/didzhitalizacziya-osviti-vimoga-czifrovo%D1%97-eri/>
7. Застрожнікова І. В. Вплив Digital-технології на формування кадрового потенціалу аграрного сектору. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/102.pdf
8. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105–112.
9. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
10. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
11. Савон К. В. Поняття «діджиталізація» в контексті цифрового уряду. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 67. С. 107–111.
12. Халатур С. М., Павлова Г. Є., Рудакова В. Ю., Матвійчук Є. Д. Методичні аспекти управління фінансовою стійкістю аграрних підприємств в умовах їх діджиталізації. *Агросвіт*. 2021. № 21-22. С. 19–26.
13. Knickrehm M., Berthon B., Daugherty P. Digital Disruption: the Growth Multiplier. Dublin: Accenture, 2016. 236 p.

References

1. Artem'eva, O. (2021). «Digitization as the main factor in the development of human resources in the agricultural sector of Ukraine». *Naroshchuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu sub'iektiv ekonomichnykh vidnosyn yak osnova postupalnoho rozvytku terytorialno-hospodarskykh system*. FOP Palianytsia V. A. Ternopil. Ukraine, pp. 174–186.
2. Havrysh, O. M., Pylnova, V. P., Kapeliushna, T. V. and Loban, O. O. (2020). «Internet trade: peculiarities of sale of goods using the Internet». *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. no. 1(31), pp. 122–130.
3. Horobets, N. M. (2020). «Directions of digitization of agricultural production». *Economy, finance, law: current problems and development prospects*. Anisiia Tomanek OSVČ, pp. 5–15.
4. Horobets, N. M., Khomiakova, D. O. and Starykovska, D. O. (2021). Perspektivy vykorystannia tsyfrovoykh tekhnolohii v diialnosti ahrarynykh pidpriemstv. [Prospects of using digital technologies in the activities of agricultural enterprises]. *Efektynna ekonomika*. [Effective economy]. (electronic journal). no. 1. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/92.pdf
5. Husieva, O. Yu. and Lehominova, S. V. (2018). «Digitization is a tool for improving business processes and optimizing them». *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. no. 1(28), pp. 33–39.
6. Didzhitalizatsiia osvity – vymoha tsyfrovoy ery. [Digitization of education is a requirement of the digital era]. Veb-sait. Available at: <https://zhatk.zt.ua/alluk/didzhitalizacziya-osviti-vimoga-czifrovo%D1%97-eri/>
7. Zastrozhnikova, I. V. (2021). Vplyv Digital-tekhnolohii na formuvannia kadrovoho potentsialu ahrarynoho sektoru. [The influence of digital technology on the formation of personnel potential of the agricultural sector]. *Efektynna ekonomika*. [Effective economy]. (electronic journal). no. 2. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/102.pdf
8. Koliadenko, S. V. (2016). «Digital economy: prerequisites and stages of formation in Ukraine and the world». *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*. no. 6, pp.105–112.
9. Pro elektronni komunikatsii. Zakon Ukrainy. (2020). [About electronic communications. Law of Ukraine]. No. 1089-IX dated December 16, 2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
10. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy. (2018). [On the approval of the Concept of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and the Approval of the Action Plan for its Implementation. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. No. 67-p dated January 17, 2018. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (date of access: 27.08.2022).
11. Savon, K. V. (2021). «The concept of "digitalization" in the context of digital government». *Aktualni problemy polityky*. Issue 67, pp. 107–111.
12. Khalatur, S. M., Pavlova, H. Ye., Rudakova, V. Yu. and Matviichuk, Ye. D. (2021). «Methodical aspects of managing the financial stability of agricultural enterprises in the conditions of their digitalization». *Ahrosvit*. no. 21-22, pp. 19–26.
13. Knickrehm, M., Berthon, B. and Daugherty, P. (2016). Digital Disruption: the Growth Multiplier. Accenture. Dublin.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.